

BURLAKŮV ÚTĚK Z VĚZENÍ A PŘÍPAD PODPLUKOVNÍKA MICHALA LUKÁČE

TOMÁŠ ŘEPA

This work focuses on the fate of Lieutenant Colonel Michal Lukáč, who was accused of cooperating with Bandera groups after jailbreak of commander Ukrainian insurgent Army (UPA) Burlak from the prison in Košice on 12th February, 1948, where Lukáč was commander of the local Czechoslovak army battalion. In the atmosphere of political processes with representatives of the army and democratic political parties it was only a tiny episode, yet it is well documented by the politicization of the theme of the crossing Bandera troops through the territory of Czechoslovakia and the general context of the 50s. The guilt of Lieutenant Colonel Lukáč was not proven, even though he was thrown out of the army.

Key words: political processes; communism; the Czechoslovak army; Organization of Ukrainian Nacionalists (OUN), Ukrainian Insurgent Army (UPA); Burlak

Úvodem

Cílem práce je připomenout a vyzdvihnout dosud nezmapovaný a prakticky neznámý osud představitele československé armády – podplukovníka Michala Lukáče, a to v souvislostech dynamického poválečného období, konsolidace nových hranic, měnícího se geopolitického klimatu a nástupu komunistické totality. Lukáč se stal nechtěným aktérem jevů, které celé toto období výstižně charakterizují. Zvolenými metodami zpracování ve vztahu k informacím o osobě podplukovníka Lukáče jsou přímá metoda vytěžení dostupných archivních pramenů a okrajově i sekundární literatury (zde již zejména s ohledem na mezinárodní souvislosti poválečného vývoje), to vše s nezbytnou kritickou reflexí.

V roce 1947 se vydaly poslední bojeschopné banderovské skupiny, známé pod názvem sotně (zejména Burlak a Hromenko pojmenované po svých velitelích a těchto jejich krycích jménech) přes území Československa směrem do Bavorska za svým organizačním velením, kde toho času dlel v mnichovském exilu i sám Stepan Bandera¹, po kterém tato frakce Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) získala své jméno.

¹ Stepan Bandera (1. leden 1909 – 15. říjen 1959) byl nejvýraznější velitel Organizace ukrajinských nacionalistů. Odbož této organizace byla od roku 1939 po Banderovi i pojmenována a pod názvem banderovci vstoupila do dějin ozbrojeným bojem za nezávislou Ukrajinu. Stepan Bandera byl během svého života za své postoje, nacionalistické aktivity a násilný odpor i za využití teroristických metod vězněn několika režimy a jeho život jen dokládá tragický osud Ukrajiny ve 20. století. Bandera byl odsouzen za organizování atentátu na polského ministra vnitra Bronisława Pierackého spáchaného v roce 1934 ve Varšavě. Pieracki byl paradoxně stoupencem mírnějšího kurzu vůči Ukrajincům, což dokládá rozporuplnost v činech radikálních ukrajinských nacionalistů. 30. června 1941 vyhlásili Ukrajinci ve Lvově samostatný ukrajinský stát, jehož existence byla po pouhých třech dnech ukončena zásahem gestapa. Řada představitelů OUN skončila po tomto rozhodnutí na popravišti či v koncentračních táborech, a to včetně dvou Banderových bratrů, sám Bandera byl internován ve snesitelnějších podmínkách v koncentračním táboře Sachsenhausen, kde byl přesvědčován ke spolupráci s Němci, což odmítal. Po skončení druhé světové války přesídlil do exilu do Mnichova

Abychom se vrátili k této kapitole československých poválečných dějin, je potřeba připomenout obecnější příčiny souvisejících jevů východní a střední Evropy, na které další pohnuté události navazovaly. Během druhé světové války na podzim 1942 vznikla vojenská složka OUN – Ukrajinská povstalecká armáda (UPA). Ta otevřeně vyhlásila válku všem, kteří bránili vzniku samostatné Ukrajiny včetně nacistické okupační správy², která neumožnila Ukrajincům vytvořit³ samostatný a svobodný stát, nechovala se k Ukrajincům jako k lidským bytostem a jakékoliv projevy ukrajinského nacionalismu tvrdě trestala. Největšími ideologickými a politickými protivníky UPA však byli zejména sovětští a polští komunisté.⁴

Je nutné zmínit i to, že docházelo k etnickému násilí mezi Ukrajinci a Poláky a to jak v průběhu druhé světové války, tak ještě několik let po jejím skončení. Běžným bylo vypalování vesnic a pobíjení civilního obyvatelstva včetně žen a dětí. Každý z aktérů konfliktu považoval sporná území se smíšeným obyvatelstvem (zejména Halič) za svůj domov a odmítal ustoupit. Zločiny, které se v rámci těchto „sousedských válek“ udály, by se dnes daly označit jednoznačně za zločiny proti lidskosti. Tato vyhocená situace paradoxně vyhovovala jak nacistům, tak komunistům (či spíše v určitých fázích konfliktu v dotčených oblastech přítomným rudým partyzánům jako byl Kovpakův oddíl), protože věděli, že při vzájemném krvavém běsnění přizívaném mnoha dávnými křivdami mezi Ukrajinci a Poláky, z toho mohou následně v různých ohledech (zejména ideologických a propagandistických) tyto totalitární režimy těžit.⁵

Jako velké nebezpečí byli banderovci vnímáni jak kvůli dovednému partyzánskému způsobu⁶ vedení války a velkému odhodlání k odporu bez ohledu na vlastní strádání, což byl způsob života, kterému po léta vyplněných intenzivními střety uvykli, tak následně mnoha nesporným vojenských úspěchům proti značné přesile vojáků a příslušníků represivních (včetně speciálních jednotek NKVD) a armádních složek Polska a Sovětského svazu vedených rozkazy jejich komu-

---

v Bavorsku, aby se věnoval své dosavadní činnosti i nadále. Postupně jeho vliv na poválečné dění neustále upadal a dal by se označit již spíše za „politickou mrtvolu“. Pro Sovětský svaz však zůstal jako symbol ukrajinského odporu natolik nebezpečný, že bylo rozhodnuto o jeho likvidaci. Provedl ji agent KGB Bohdan Stašinskij za použití kyanidu, který vstříkl Banderovi do tváře. Ukrajina získala svoji samostatnost až v roce 1991 po rozpadu Sovětského svazu. Pro mnohé současné nacionalisty na Ukrajině je odkaz Stepana Bandery stále živý a projevuje se to i na polarizaci společnosti v názoru na jeho osobu.

- ² Více k tématu boje UPA s nacistickou okupační správou viz ZAJĄCZKOWSKI, J.: *Trudne sąsiedztwa*. Polska i Ukraina a Rosja i Niemcy. Lublin 2013, s. 399–402; KOSYK, V.: *Ukrajina i Nimeččyna v druhij svitovij vijni*. Paříž, New York a Lvov 1993, s. 403; HUNČAK, T. (ed.): *UPA v světlí nimeckych dokumentiv = The UPA in Light of German Documents*. 3 sv. Litopys Ukrajins'koji Povstans'koji Armiji = Litopys UPA, sv. 6, 7, 21. Toronto 1983–1991; publikovaný pramen *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945 = Poljaki i Ukrajinci miż dwoma totalitarnimi systemami 1942–1945*. Polska i Ukraina w latach trzydziestych – czterdziestych XX wieku: nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych = Poljšča ta Ukrajina u trydcjatyh – sorokovyh rokach XX stolittja. Sv. 4/I a 4/II. Varšava a Kyjev 2005, 1512 s.; SVOBODA, D.: *Tenkrát na Volyni. Dilemata a činy ukrajinských nacionalistů pod německou okupací 1941–1943*. In: *Securitas Imperii*, 2014, roč. XXIV, č. 2, s. 85–86.
- ³ K tématu vyhlášení samostatné Ukrajiny 30. června 1941 viz VJATROVYČ, V.: *Ukrajins'ka povstans'ka armija: istorija neskoronych*. Lvov 2011, s. 27–33; dále MARPLES, D.: *Heroes and Villains. Creating National History in Contemporary Ukraine*. Budapešť 2007, s. 117–119.
- ⁴ VESELÝ, L.: „*Proti fašistickým bandám UPA*“. *Ukrajinci v propagandě lidového Polska*. In: *Soudobé dějiny*, 2010, roč. XVII., č. 4, s. 667–701; ŠMIGEL, M.: *Ukrajinský nacionalismus medzi nacizmom a bolševismom*. In: BUDIL, I. T. a ZÍKOVÁ, T. (eds.): *Totalitarismus 2 – Zkušenost Střední a Východní Evropy*. Plzeň 2006, s. 119–130.
- ⁵ THER, Philipp: *Polsko-ukrajinský konflikt v letech 1939–1947*. Srovnávací poznámky k diskuzi o česko-sudetoněmeckém konfliktu. In: *Soudobé dějiny*, 2002, roč. IX., č. 2, s. 258.
- ⁶ MOTYKA, G.: *Ukrajinska partyzantka 1942–1960*. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii. Warszawa 2006, s. 503–506; vzpomínky člena UPA (a pozdějšího profesora na univerzitě v Torontu) se shrnutím popužití jejich partyzánské taktiky POTIČNYJ, P.: *My Journey*. Litopys UPA. Toronto – Lviv 2008, 123 s.

nistických představitelů. Navíc panovala i hodně nepřehledná situace, kdy v Polsku existovala ještě řada dalších protikomunistických organizací jako WiN (Wolność i Niepodległość – Svoboda a nezávislost) nebo NSZ (Narodowe Siły Zbrojne – Národní ozbrojené síly) a po rozpuštění Armii Krajowej jejím hlavním velitelem 19. 1. 1945 Ruch Oporu Armii Krajowej.⁷

Postupně se kruh uzavíral a zejména po odsunu ukrajinské menšiny z Haliče na jihovýchodě Polska pokračoval v roce 1947 ozbrojený odpor na západě nynější Ukrajiny a právě u dvou zmíněných posledních ucelených sotní a zbytků jiných roztržštěných skupin se rozhodlo o jejich pokusu dostat se směrem na západ do Bavorska.⁸

Proti zhruba 300 postupujícím banderovcům, kteří se dostali na území Československa, bylo v určitý moment nasazeno až 13 500⁹ vojáků československé armády, policistů ze Sboru národní bezpečnosti a dalších ozbrojených příslušníků státních složek jako byla Finanční stráž.¹⁰ Hromenko se střetům maximálně vyhýbal, Burlak byl o něco výbojnější, což je poznat i na počtech střetů a také bilanci ztrát na straně banderovců i československých jednotek.

Velkou tragédií byl zejména střet u Ľupčianské Magury, kde padlo hned šest československých vojáků – četařů aspirantů, přičemž sedmý se smrtelně poranil po nešťastné manipulaci s vlastní zbraní. Tento střet je z hlediska počtu padlých vojáků ze strany československých a českých ozbrojených složek tím vůbec nejhorším a nepřekonaným od konce druhé světové války až do současnosti. I přes své značné velitelské schopnosti a efektivní partyzánskou taktiku, které byla celá jeho jednotka po mnoha letech bojů v Polsku uvyklá, se postupně však kolem Burlaka stahovala smyčka, ze které nebylo úniku. Nakonec se vzdal v momentě, kdy už věděl, že nedokáže pokračovat dál a je beznadějně obklíčen.

Burlakův útěk z vězení

Burlak, vlastním jménem Volodymyr Ščyhels'kyj, byl po své kapitulaci 4. září 1947 na samotě Jánošíkovo internován ve vězení v Košicích.¹¹ Celkově zde bylo drženo dle evidence bezpečnostních složek 61 osob spojených s UPA.¹² Potíže narůstaly především od momentu, kdy si zadržení i pod vlivem událostí v únoru 1948 začali uvědomovat, že budou přes veškeré předchozí proklamace nejspíše odevzdáni do Polska, což se nakonec také stalo. Události československého vnitropolitického dění nezůstaly bez povšimnutí i za zdmi vězeňských cel, navíc u osob, které se nikdy netajily svým protikomunistickým smýšlením, což banderovci dokázali stvrdit i mno-

⁷ Více viz MOTYKA, G.: *Na Białych Polaków oblawa: wojska NKWD w walce z polskim podziemiem 1944–1953*. Kraków 2014, 512 s.

⁸ Detailně viz publikovaný pramen *Polska i Ukraina w latach trzydziestych – czterdziestych XX wieku: nieznanne dokumenty z archiwów służb specjalnych = Pol'sča ta Ukrajina u trydycjatyh – sorokovyh rokach XX stolittja*. Sv. 5, Akcja „Wisła“ 1947. Warszawa 2006, 832 s.

⁹ Podrobněji ke statistikám MASKALÍK, A.: *Veliteľský zbor Československej armády v boji proti „banderovcom“ vo svetle archívnych dokumentov Vojenského historického archívu Bratislava*. In: *Vojenská história*, 2011, roč. XV., č. 1, s. 99–125.

¹⁰ Více k tématu viz ŘEPA, T.: *Banderovci, celkové zhodnocení projevů ukrajinského nacionalismu v československých dějinách po roce 1945. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, vliv tehdejších událostí na současnou podobu střední a východní Evropy*. Disertační práce, Masarykova univerzita. Brno 2018, s. 26 a 148.

¹¹ Archiv bezpečnostních složek, f. 302 (Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky), inv. j. 302-95-4. Zpráva o provedeném šetření útěku Burlaka z tábora v Košicích.

¹² Archiv bezpečnostních složek, f. 302, inv. j. 302-146-3, s. 64–65. Seznam příslušníků UPA, kteří se nacházejí v internačním táboře v Košicích.

haletým ozbrojeným odporem na území hned několika států. Burlak měl ve vězení možnost (vlastně poprvé od svého příchodu k jednotkám UPA v roce 1944) v klidu přemýšlet nad svojí budoucností. To vše bez toho aniž by držel v ruce zbraň a účastnil se nelibostných vojenských střetů. Klid však neměl dlouhé trvání. S Burlakovým pobytem ve vězení se pojí další dramatická epizoda v podobě neúspěšného pokusu o útěk.¹³

V košické věznici nepanovaly z hlediska bezpečnostních opatření nijak ideální poměry. Režim nebyl uzpůsoben k tomu, aby zde v jeden moment bylo internováno takové množství osob, navíc osob, které se naučily přežívat v těžkých podmínkách a měly v sobě velkou touhu po svobodě. Po mnoha letech, kdy je nikdo nedokázal polapit, se ocitly nedobrovolně mezi čtyřmi stěnami. Mnohem důležitějším faktorem ale byly politické okolnosti, poměry se totiž postupně začaly měnit po převratu v únoru 1948, což byl signál, který byl nepřehlédnutelný i za zdmi vězeňských cel. Banderovci umístění v kasárnách v Košicích si začali čím dál silněji uvědomovat, že sliby, které dostali ohledně své repatriace do Polska, čehož se obávali, se nemusí zakládat na pravdě. To se posléze také potvrdilo. 12. února 1948 tak došlo k pokusu o útěk, do kterého byl zapojen i sám Burlak.¹⁴

Pětičlenné skupině uprchlíků se podařilo dostat až zhruba 25 kilometrů od Košic. Útěk by možná skončil úspěchem, ale kvůli klimatickým podmínkám, které tehdy panovaly – byl velký mráz (minus 20 stupňů celsia) a navíc během krátké doby napadlo kolem metru sněhu, což způsobilo, že všem aktérům útěku omrzly nohy, byl nakonec tento pokus odsouzen k nezdaru. Za takových okolností jednoznačně nebyla reálná šance na úspěšný únik.¹⁵

Burlak se tak i s dalšími čtyřmi v Košicích internovanými členy UPA (ve spisech uváděni pod svými přezdívkami Halajda, Nestor, Šulik a Jura), kteří se rozhodli také utéct, již následující den vrátil dobrovolně zpět. Následně ve své výpovědi uvedl, že to bylo především z důvodu, aby neohrozil ostatní uvězněné, kteří by dle jeho názoru útěk¹⁶ určitě odnesli odvetnými opatřeními.¹⁷

Případ persekuce podplukovníka Michala Lukáče

Jednou z drobných ale nikoliv nepodstatných epizod dlouhého seznamu křivd a persekucí komunistického režimu v jeho rané fázi, která názorně přibližuje a charakterizuje tehdejší atmosféru doby, byla kauza, kdy byl vyšetřován a následně z armády vyhozen podplukovník Michal Lukáč. Michal Lukáč se narodil 22. dubna 1914 ve vesnici Velepolie v okrese Humenné na Slovensku. Pocházel z chudé rolnické rodiny. Po utvoření tzv. Slovenského státu sloužil jako osoba z povolání (ve spise je uvedeno jako „auto důstojník“), tedy i v etapě, kdy byly slovenské jednotky na východní frontě nasazeny v tažení proti SSSR, Lukáš sám strávil v tomto prostředí 13 měsíců.¹⁸ Od roku 1944 do dubna 1945 se zúčastnil partyzánského boje na Slovensku. Posléze se stal přednostou obranného zpravodajství 10. pěší divize v Košicích, kde byl v průběhu roku

¹³ Archiv bezpečnostních složek, f. 302, inv. j. 302-95-4. Zpráva o provedeném šetření útěku Burlaka z tábora v Košicích.

¹⁴ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-446 MV. Akce „Kristus“.

¹⁵ SYRŮČEK, M.: *Banderovci – hrdinové nebo bandité?* Praha 2008, s. 145.

¹⁶ Archiv bezpečnostních složek, f. 307, inv. j. 307-79-1, s. 3. Fonogram SNB ze dne 13. února 1948.

¹⁷ Archiv bezpečnostních složek, f. 302, inv. j. 302-95-4. Zpráva o provedeném šetření útěku Burlaka z tábora v Košicích.

¹⁸ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-446 MV. Akce „Kristus“. Svodka na osobu ze dne 14. září 1954, s. 1.

1947 jmenován velitelem kasáren v Košicích. Právě zde se protнула jeho cesta s osudem Burlaka, který zde byl vězněm. Ve spisu se k tomuto období uvádí následující informace:

„V roce 1947–1948 byl jmenovaný velitelem kasáren v Košicích (v hodnosti štábního kapitána), kde měl na starosti zajištění členů UPA v čele s Burlakem. Burlakovi se podařilo z vězení uprchnout. Podle došlé zprávy KS MV Košice nachází se u tamější KS MV poznatky, které vedou k podezření, že podplukovník Lukáč spolupracoval s členy UPA. Z agenturních zpráv je důvodné podezření, že jmenovaný byl Burlakovi nápomocen k jeho útěku. Tuto skutečnost podporuje ta okolnost, že po útěku Burlaka byl jmenovaný ihned přemístěn do Litoměřic. V současné době se podplukovník Lukáč ve funkci velitele útvaru projevuje jako člověk málo politicky vyspělý, nepřímého jednání, špatného poměru ke svým podřízeným a jeho chování vůbec jako velitele útvaru a vůbec jako důstojníka československé armády se neztotožňuje s dnešními požadavky na velitele. Své podřízené znemožňuje a znechucuje v další práci, o čemž svědčí ta skutečnost, že v roce 1954 odešlo do civilu šest poddůstojníků z povolání, kterým ukončil závazek přesto, že by v armádě dále zůstali, ale kvůli jmenovanému raději odešli do civilu, než by měli loužit pod jeho vedením. Jeho charakterovou vadou je, že se velmi často opíjí a pak v silně podnapilém stavu provádí různá nesprávná a neoprávněná opatření v kasárnách vůči svým podřízeným. Jmenovaný je u mužstva základní služby považován jako člověk, který nepatří do dnešní armády. Z výše uvedených státobezpečnostních poznatků a ze současného stavu chování jmenovaného navrhuji, aby na podplukovníka Lukáče byl zaveden evidenční svazek a vynaloženo veškeré úsilí k prověření všech materiálů dosud získaných.“¹⁹

Jak se z vyšetřovacího spisu ze září roku 1954 dozvídáme, podplukovník Lukáč v letech 1947 až 1948 velel v hodnosti štábního kapitána praporu ve Štefánikových kasárnách v Košicích, kam byli posíláni zadrženi banderovci, přičemž nejvýraznější postavou byl jednoznačně právě Burlak. Vážné potíže podplukovníka Lukáče započaly momentem, kdy se Burlak pokusil uprchnout z vězení. I když útěk nebyl úspěšný a Burlak se ve sněhových závějích rozhodl vrátit zpět,²⁰ spirála intenzivního vyšetřování²¹ se začala postupně roztáčet s cílem najít viníka situace, kdy se mohlo stát, že tak prominentní vězeň uteče a předchází masivní nasazení finančních prostředků a lidských zdrojů v řadách bezpečnostních a armádních jednotek uvolněných k zastavení a polapení přecházejících banderovců podporované zejména komunisty, padne vniveč, případně bude znehodnoceno takovouto hrozcí blamáží.

Vyšetřování ukázalo mnohá pochybení na straně bezpečnostních pravidel, která v košických kasárnách dlouhodobě panovala. Burlak a další čtyři jeho spoluvězni zrealizovali svůj nápad na útěk jednoduše tím, že jim stačilo využít mezer v systému, které se jim přímo nabízely. Nedostatečná strážní a bezpečnostní opatření byla skutečně alarmující, přitom na nejrůznější opatření bylo uvolněno až 50 milionů korun hrazených zvlášť z rozpočtu každého zúčastněného rezortu v rámci celé kampaně proti banderovcům.²²

Ve spisech je dále uvedeno, že dle vyjádření agenta „Jendy“ byl velitel Lukáč upozorňován na nedostatečné bezpečnostní opatření, tedy že by dveře cel, které se zastrkovaly pouze dřevěnými

¹⁹ Tamtéž, s. 2–3.

²⁰ SYRŮČEK, Milan: *Banderovci – hrdinové nebo bandité?*, s. 145.

²¹ Archiv bezpečnostních složek, f. 302, inv. j. 302-95-4. Zpráva o provedeném šetření útěku Burlaka z tábora v Košicích.

²² Archiv bezpečnostních složek, f. VI – D, inv. j. VI – D-2(4). Banderovské hnutí na Slovensku – návrh na bezpečnostní opatření ze dne 17. června 1947.

kolíčky, měly být opatřeny i visacími zámky. Na to prý Lukáč řekl poddůstojníkovi strážní služby, který jej na tyto nedostatky upozorňoval, aby si to zakoupil sám.²³

Z této pasáže tedy vychází i poměrně důležité zjištění, že vyšetřovatelé využili svědectví nasazených agentů provokatérů. Jak bylo následně vyhodnoceno, většina informací od nich stejně neměla žádnou hodnotu nebo se jednalo o vyložené rychle vyvratitelné nesmysly, například že měl několik let ženatý Burlak snoubenku.

Ke cti vyšetřovatelů je potřeba uznat, že nechali podplukovníku Lukáčovi alespoň prostor k jeho vyjádření na vznesená obvinění, které se navíc ve spisech dochovalo. Písemné prameny týkající se případu tedy nepůsobí jen výhradně jednostranně, jak je tomu v mnoha jiných případech procesů z tohoto období rané fáze komunistické totality první poloviny padesátých let. Podplukovník Lukáč se vyjádřil k obvinění následovně: *„Bezpečnostní opatření v táboře jsem vykonával podle svého nejlepšího vědomí, připouštím, že strážní pravidla nebyla na 100 % vypracována, tato jsem doplňoval každodenním poučováním velitele stráže u raportu. Prohlašuji, že po celou dobu trvání tohoto tábora od zřízení až do zběhnutí Burlaka nikdo nevykonal ani jedinou bezpečnostní kontrolu. Mimo prohlídky tábora, kterou vykonal předseda vyšetřovací komise plukovník Valentin Mičulka. Avšak ani tento mi nenařídil, ani neupozornil na nedostatečná bezpečnostní opatření a tak jsem měl zato, že všechna opatření jsou dostatečná. Domnívám se též, že šetření vedená proti mé osobě byla vedena i z politických důvodů, se snahou nepravdivě informovat rozhodující místa.“*²⁴

Rotný z povolání Jan Sidor orgánům sdělil, že v roce 1947 sloužil jako svobodník základní služby v Košicích pod velitelem Lukáčem, kde byl zařazen ve strážní četě. Vypověděl, že v kasárnách v Košicích bylo zajištěno asi 70 banderovců s Burlakem a dvěma ženami, z nichž jedna – pravděpodobně Marie Ivanovna měla být snoubenkou Burlaka. S touto ženou prý Lukáč umožnil Burlakovi se několikrát v týdnu se stýkat. Samotný Lukáč měl Burlaka na cele navštěvovat a Burlak údajně nechtěl mluvit s nikým jiným než s Lukáčem. Uvedená žena Marie Ivanovna orgánu KS-MV Žilina, který jí předstíral, že je členem UPA sdělila: *„Jsem v domněni, že Burlakovi při útěku pomáhal jakýsi kpt., nebo štkt. od vojska na jehož jméno si nevzpomínám.“* Na předstření jména štábního kapitána Lukáče řekla: *„Ano to je on, sama bych se s ním ráda setkala.“*

*„Dle dalšího agenturního poznatku řekl zajištěný člen UPA Brodovič před spolupracovníkem, že štkt. Lukáč napomáhal Burlakovi při jeho útěku. Provedeným rozpracováním pplk. Lukáče nebyly uvedené skutečnosti, které byly podkladem pro podezření ze spolupráce jmenovaného s Ukrajinskou povstaleckou armádou potvrzeny a nebylo možno trestnou činnost zadokumentovat, neboť výpovědi svědků a zápisy o výpovědi, ÚZ a jiný materiál jsou nekonkrétní a obsahují nekonkrétní a ničím neopodstatněné údaje, které se pro odstup času nepodařilo prověřit.“*²⁵

Jde například o ve spise uvedený případ sovětské partyzáanky Ziny Rozumové, která měla být na východní frontě zastřelena v obci Smolevič nacistickou okupační správou potom, co ji měl

²³ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-446 MV. Akce „Kristus“, s. 2.; dále ŘEPA, T.: *Banderovci, ukrajinský nacionalismus v souvislostech a dopadech na československý poválečný vývoj po roce 1945. Využití banderovců komunistickou propagandou i pokus o zhodnocení jejich skutečné hrozby pro suverénní československý stát*. Magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita. Brno 2010, s. 54–55.

²⁴ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-446 MV. Akce „Kristus“. Svodka na osobu ze dne 13. listopadu 1954, s. 2–3.

²⁵ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-446 MV. Akce „Kristus“. Svodka na osobu ze dne 13. listopadu 1954, s. 3; dále ŘEPA, T.: *Banderovci, ukrajinský nacionalismus v souvislostech a dopadech na československý poválečný vývoj po roce 1945*, s. 54–55.

Lukáč údajně těmto orgánům jako důstojník někdejší slovenské armády předat a účastnit se tohoto případu jakožto provokační akce proti místním sovětským partyzánům. Nic z toho se ovšem neprokázalo.

Z evidenčního svazku i v dalších pasážích vyplývá, že orgány, které případ vyšetřovaly, spíše hledaly obětího beránka, než aby skutečně chtěly Burlakův útěk a jeho příčiny objektivně vyšetřit. Za nedostatky na celách jistě nezodpovídal pouze velitel útvaru, navíc poměrně krátce ve své funkci, ale celá vězeňská služba, která měla úroveň pravidel dozorovat. Za celou dobu přechodu banderovců přes Československo byla navíc zadržena v řadách UPA pouze jediná žena, což byla Ofélie. Vyšetřovatelé nakonec sami museli uznat, že řada obvinění byla konstruována na základě tak nejasných podnětů a svědectví, že to neumožňovalo rozjet soudní mašinérii, která by vedla až k trestu odnětí svobody.

Případ podplukovníka Michala Lukáče byl nakonec uzavřen s tím, že i když nebyla prokázána žádná relevantní pochybení (přičemž se vyšetřovatel zmiňuje, že velkou nevýhodou bylo u tohoto případu i prodlení od Burlakova útěku až po samotné zahájení vyšetřování po několika letech), tak byl propuštěn z armády jako osoba, která je neúnosná pro výchovu svých podřízených v československé lidové armádě, a to zejména kvůli slabosti pro alkohol a ženy.²⁶

Kauza podplukovníka Lukáše rozhodně nebyla v prostředí československé armády ojedinělou. Obvinění naznačující spolupráci nepohodlných vojenských osob s UPA²⁷, případy vyšetřování celých skupin důstojnického sboru, následně hromadné vyhazovy z armády, pravidelné čistky a další persekuce se stala reálnou hrozbou pro životy a kariéry mnoha lidí.

Závěrem

V této studii jsem se čtenáře pokusil kromě obecnějšího uvedení do problematiky boje OUN a UPA seznámit s pozapomenutým příběhem podplukovníka Michala Lukáče, který se v období politických procesů 50. let sice vyhnul pro nedostatek důkazů trestu vězení, ale kterého čekala jako mnoho dalších persekuce na základě vykonstruovaných obvinění a byl vyhozen z armády. Komunistické justici šlo v této fázi zejména o efekt zastrašení všech potenciálních protivníků, někteří z nich se rekrutovali z představitelů demokratických stran Národní fronty sestavující všechny koalice v poválečném období. Významná část patřila také k představitelům armády, zejména těm, kteří nesouhlasili se směřováním země pod sovětskou kuratelou, popřípadě se ocitli v situaci, kdy padli do podezření, že nejsou tak loajální komunistickému zřízení, jak bylo očekáváno.

Patřil k nim právě i podplukovník Lukáč, přitěžující okolností nebyla jen epizoda, kdy Burlak utekl z vězení, ale už i samotný fakt, že měl možnost s tímto velitelem sotně UPA otevřeně mluvit, přičemž nepochybně přišla řeč i na skutečné poměry ve východní Evropě a komunistickém Polsku v sovětské sféře vlivu. V každém případě se podplukovník Lukáč stal obětí beránkem nevhodných a nedostatečných bezpečnostních opatření, které v košické věznici dlouhodobě panovaly a které útěkem Burlaka pouze vygradovaly. V raném období komunistického režimu byla takováto jakási „preventivní“ obvinění běžnou taktikou, která poznamenala životy mnoha

²⁶ Archiv bezpečnostních složek, f. MV-H, a. č. H-446 MV. Akce „Kristus“. Zdůvodnění návrhu na ukončení evidenčního svazku „Kristus“ ze dne 7. března 1956, s. 1–3.

²⁷ Archiv bezpečnostních složek, f. 302, inv. j. 302-147-6. Protistátní spiknutí na Slovensku, účast vojenských osob, závěrečná zpráva.

lidí. Burlakův život se uzavřel v Polsku exekucí popravčí četou, podplukovník Lukáč za své služební umístění právě v Košicích zaplatil vyhazovem. Záměrné bezprávi se stávalo běžnou státní praxí a zůstalo tomu tak až do listopadu 1989.

Mgr. Tomáš Řepa, Ph.D.

Katedra vojenského umění, Fakulta vojenského leadershipu,

Univerzita obrany

Kounicova 65, 662 10

Brno

Česká republika

e-mail: tomrepa@seznam.cz